

MEDEDELING

Referentienummer: MLER_121
Datum: 2015-06-18
Contact: Dienst Lerenden
arnoud.reusens@katholiekonderwijs.vlaanderen - 02 507 07 96
Team Internaten
internaten@katholiekonderwijs.vlaanderen - 02 507 07 78

Redelijke aanpassing in internaten

Sinds 2008 wordt van publieke en private organisaties en instellingen binnen Vlaanderen verwacht dat zij voor personen met een handicap, binnen de grenzen van de redelijkheid, in aanpassingen voorzien. Ook van internaten wordt dit verwacht.

Handicap wordt hierbij niet langer als een persoonlijk probleem (= medisch defect-denken) gezien, maar als een afstemmingsprobleem tussen personen met functiebeperkingen en de sociale en fysieke drempels die hen beletten ten volle te participeren in de samenleving (= sociaal model). Dit idee is niet nieuw. Het vindt zijn oorsprong in het [VN-Verdrag van 13 december 2006 inzake de rechten van personen met een handicap](#). Algemeen beoogt het Verdrag de realisatie van een inclusieve samenleving waarbij personen met een handicap ten volle in onze samenleving wonen, winkelen, werken, vrije tijd besteden... en niet aan de rand ervan. De samenleving moet ervoor zorgen dat dit kan en moet zich redelijk aanpassen.

Met het doel om geleidelijk ook een inclusief onderwijssysteem te realiseren, is het VN-Verdrag sinds 1 januari 2015, met het [M-decreet](#)¹, specifiek naar het Vlaamse onderwijs geconcretiseerd. Voor internaten is het M-decreet echter niet van toepassing. Niettemin zal de evolutie naar een meer inclusief onderwijssysteem ongetwijfeld invloed hebben op de instroom in onderwijs. Bij internaten, die nauw samenwerken met scholen, rijst daarom de vraag welke doorwerkende invloed dat voor hen kan betekenen. Welke concrete rol hebben internaten als opvoedingsgemeenschappen hierin? Wat betekent dit voor al wie nauw betrokken is met een internaat, zoals internen en hun ouders, opvoeders, beheerders, maar ook de samenwerkende scholen en de daaraan verbonden CLB's...? Hoe kan men bepalen of de nodige aanpassingen al dan niet redelijk zijn? Kan een internaat een inschrijving van een jongere met een handicap weigeren? Op al die fundamentele vragen wil deze tekst mee een antwoord zoeken om deze belangrijke opdracht voor de toekomst samen te kunnen waarmaken.

¹ Decreet betreffende maatregelen voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften (hierna verkort: M-decreet) ingevoegd in het besluit van de Vlaamse Regering van 17 december 2010 houdende de codificatie betreffende het secundair onderwijs (afgekort: [Codex Secundair Onderwijs](#)).

1 Verantwoordelijkheid

Verdragsrechtelijk gezien draagt de overheid de eerste verantwoordelijkheid voor het garanderen van de rechten van personen met een handicap. De overheid heeft dan ook als taak te verhinderen dat particulieren de rechten vastgelegd in het VN-Verdrag zouden schenden.

De andere actoren in de maatschappij moeten deze rechten uiteraard respecteren en helpen waarborgen. Van hen wordt onder meer verwacht dat zij redelijke aanpassingen doen om het doel van het VN-verdrag, een inclusievere maatschappij, trachten te realiseren. Zo geldt deze verwachting specifiek ook voor internaten.

2 Het gelijkheidsbeginsel

Het VN-Verdrag hangt samen met ons grondwettelijk gelijkheidsbeginsel². De Belgische Grondwet kent immers aan iedere burger gelijke rechten toe. Ook waarborgt ze hen, in gelijke gevallen, een gelijke behandeling. Hieronder moet ook het omgekeerde worden begrepen: voor personen in ongelijke gevallen is een ongelijke behandeling nodig. Gebeurt dit niet, en worden gelijke personen ongelijk behandeld of ongelijken, gelijk, dan kan er sprake zijn van discriminatie.

Dat men niet mag discrimineren, wordt in de Vlaamse regelgeving concreet gewaarborgd door het [Gelijkekansendecreet](#)³. Op basis van dit decreet is er sprake van discriminatie ingeval er, zonder objectieve en redelijke rechtvaardiging, een onderscheid wordt gemaakt op basis van een differentiatiegrond die in de betreffende situatie geen relevantie heeft. De differentiatiegronden die tot discriminatie kunnen leiden, zijn limitatief opgesomd. Beschermd kenmerken zijn o.a. geslacht, huidskleur, etnische afkomst, geloofsovertuiging, of - relevant voor deze tekst - handicap. Voorbeeld van een discriminatie op basis van handicap: een inschrijving van een jongere in het internaat wordt geweigerd, omdat de jongere in een rolstoel zit. Dit betekent niet dat een jongere in een rolstoel zomaar, zonder afweging naar de redelijkheid van de nodige aanpassingen die het internaat voor de jongere zal moeten doen, moet worden ingeschreven. Dit komt verder in punt 3.2 meer uitgediept aan bod.

Ook indirect kan gediscrimineerd worden wanneer een maatregel op het eerste gezicht neutraal lijkt, maar, zonder objectieve en redelijke rechtvaardiging, een bepaalde groep al met al meer raakt dan een andere. Voorbeeld: een jongere die moet worden begeleid door een assistentiehond, wordt uitgesloten op basis van een algemeen verbod op huisdieren op het internaat. Hierbij geldt dezelfde overweging m.b.t. de redelijkheid van de nodige aanpassingen als bij het vorige voorbeeld.

Alleen een objectief criterium kan een verboden onderscheid rechtvaardigen. Voorbeeld: voor een toneel over het leven van Martin Luther King wordt een jongen met een zwarte huidskleur gevraagd voor de vertolking van het hoofdpersonage.

Het verbod op directe en indirecte discriminatie betekent concreet dat elke jongere die zich aanmeldt om te worden ingeschreven in het internaat, een gelijke kans op inschrijving in dat internaat moet hebben. Specifiek bij een handicap huldigt het Gelijkekansendecreet hetzelfde basisidee

² Grondwet, art. 10 en 11

³ Decreet van 10 juli 2008 houdende een kader voor het Vlaamse gelijkekansen- en gelijkebehandelingsbeleid, *BS* 23 september 2008

als dat van het VN-Verdrag dat er voor personen met een handicap, aanpassingen moeten gebeuren, voor zover deze redelijk zijn. Wanneer deze redelijke aanpassingen worden geweigerd, is dit ook een vorm van discriminatie. Hieronder komt dit uitgebreid aan bod.

3 Redelijke aanpassingen als voorwaarde voor gelijke behandeling

3.1 Invulling van “handicap”

Handicap wordt in onze huidige maatschappij niet langer als een persoonlijk probleem beschouwd, maar als een afstemmingsprobleem. Daarbij wordt “handicap” in het VN-Verdrag breed gedefinieerd.

Personen met een handicap zijn personen met langdurige fysieke, mentale, verstandelijke of zintuiglijke beperkingen die hen in wisselwerking met diverse drempels kunnen beletten volledig, daadwerkelijk en op voet van gelijkheid met anderen te participeren in de samenleving. Gedragsstoornissen, motorische beperkingen, obesitas...zijn daar (uiteenlopende) voorbeelden van.

De anti-discriminatieregelgeving in België geeft eigenlijk geen definitie aan het begrip. Toch is duidelijk dat, net zoals in het VN-Verdrag, ook hierin handicap een ruime invulling kent.

3.2 Wat zijn redelijke aanpassingen?

Om tot een inclusievere maatschappij te komen, zijn er - vermits handicap een afstemmingsprobleem is - concrete aanpassingen nodig om de barrières op te heffen die de betrokkene, door het samenspel van zijn beperking en omgevingsfactoren, ondervindt in zijn participatie aan de samenleving.

Deze aanpassingen moeten uiteraard binnen de grenzen van de redelijkheid liggen. Ze mogen geen onevenredige belasting betekenen.

3.2.1 Interactief proces

Een goede samenwerking met de ouders en de interne leerlingen vormt één van de uitgangspunten van de opdrachtsverklaring van katholieke internaten. Daarvoor heeft een internaat geen regelgeving nodig. We nemen dan ook als uitgangspunt dat gesprekken over het toekennen van redelijke aanpassingen gevoerd worden met het oog op het maken van afspraken waarin alle betrokkenen zich herkennen. In de meeste gevallen zal dat ook lukken. Een open houding en het erkennen van de ouders als actieve en gelijkwaardige partners dragen daartoe bij. Ook met de mening van de intern zelf wordt rekening gehouden. Er wordt niet enkel over hem (boven zijn hoofd of achter zijn rug) gesproken, maar ook met hem.

Naast de ouders en de intern kunnen ook andere partners een actieve rol spelen vanuit hun specifieke deskundigheid, bv. de betrokken school en het daaraan verbonden CLB (zie verder punt 4).

Pas indien na uitgebreid overleg blijkt dat er onenigheid tussen enerzijds het internaat en anderzijds de intern en zijn ouders blijft bestaan, zal het internaat de onredelijkheid van de gevraagde aanpassingen moeten kunnen aantonen (zie verder punt 5).

3.2.2 Op maat

De noden van de individuele intern vormen de basis om tot aanpassingen op maat van de intern te komen. De vragen of een bepaalde intern recht heeft op redelijke aanpassingen en in voorkomend

geval op welke redelijke aanpassingen zullen dan ook altijd op het niveau van de individuele intern moeten worden beantwoord.

Het is niet mogelijk om vooraf bepaalde groepen van internen uit te sluiten. Dat zou niet stroken met het VN-verdrag.

3.2.3 Concreet?

Wanneer en of een aanpassing de grenzen van het redelijke overschrijdt, moet steeds in de praktijk én in individuele situaties afgewogen worden. Wat voor de ene intern in het ene internaat een redelijke aanpassing is, is dat niet automatisch voor dezelfde intern in een ander internaat. Het geven van voorbeelden van redelijke aanpassingen is daarom in principe onmogelijk. Het houdt het risico in dat deze als normatief worden beschouwd. Voorbeelden die hieronder gegeven worden, zijn dan ook louter illustratief, en willen de lezer alleen helpen zich een concreter beeld te vormen.

Om de redelijkheid van aanpassingen te kunnen bepalen, reikt de federale overheid samen met de gewesten en gemeenschappen via een [algemeen protocol](#)⁴ een leidraad aan. Het toepassingsgebied van dit Protocol is ruim, en slaat bijvoorbeeld ook op arbeid. Volgens dit protocol moet een aanpassing:

- Doeltreffend zijn, zodat de persoon met een handicap daadwerkelijk kan participeren.
- De aanpassing moet een concrete verbetering realiseren.
- Een evenwaardige participatie van de persoon met een handicap mogelijk maken.
- De aanpassing moet een evenwaardig gebruik van faciliteiten en diensten mogelijk maken. Indien dit slechts gedeeltelijk wordt gerealiseerd, mag dit echter geen beletsel zijn om de redelijke aanpassing toch uit te voeren.
- Ervoor zorgen dat de persoon met een handicap zelfstandig kan participeren.
- In de mate van het mogelijke moet de aanpassing de persoon met een handicap de mogelijkheid bieden een activiteit uit te voeren zonder hulp van derden.
- De veiligheid van de persoon met een handicap waarborgen.
- De installatie en het gebruik van de aanpassing mogen de veiligheid van de persoon met een handicap niet in gevaar brengen.

De redelijkheid van de aanpassing kan worden beoordeeld in het licht van onder meer onderstaande indicatoren. Deze lijst is niet limitatief. De indicatoren maken het bovendien mogelijk de redelijkheid te beoordelen in het licht van de complexe en individuele context van diegene die de redelijke aanpassing vraagt en van diegene die ze moet realiseren. Dit betekent dat een internaat zelf ook nog andere criteria in kan brengen, indien het van mening is dat de hieronder opgesomde indicatoren niet volstaan om een correcte afweging te kunnen maken.

- De financiële impact van de aanpassing: de beoordeling van de financiële impact van het doorvoeren van een aanpassing gebeurt in het licht van het uitgangspunt dat van degene op wie de aanpassingsverplichting rust, geen onevenredige financiële inspanningen mogen geëist worden. Bij de beoordeling van de financiële impact van de aanpassing wordt dan ook rekening

⁴ Protocol van 19 juli 2007 betreffende het begrip redelijke aanpassingen in België krachtens de wet van 25 februari 2003 ter bestrijding van discriminatie en tot wijziging van de wet van 15 februari 1993 tot oprichting van een Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding.

gehouden met de kostprijs ervan. Hoe hoger die kostprijs, hoe sneller de aanpassing als onredelijk mag beschouwd worden.

Bij de financiële impact van de aanpassing moet ook rekening gehouden worden met:

- Eventuele ondersteunende financiële tegemoetkomingen waarop de aanpassingsplichtige een beroep kan doen. Hoe hoger deze tegemoetkomingen, hoe lager de uiteindelijke kostprijs voor de aanpassingsplichtige, hoe sneller de aanpassing als redelijk beschouwd moet worden. Wanneer de realisatie van een aanpassing een op het eerste zicht onredelijke financiële inspanning van de aanpassingsplichtige vergt, kan deze aanpassing toch als redelijk beschouwd worden wanneer de realisatie ervan gespreid kan worden in de tijd.
- De financiële draagkracht van degene op wie de aanpassingsplicht rust. Hoe groter de financiële draagkracht, hoe meer inspanningen van de aanpassingsplichtige geëist mogen worden op het vlak van het realiseren van aanpassingen.

Ter illustratie:

- De installatie van een lift kan voor een klein internaat een (te) grote investering zijn. Een verschuiving van middelen om die lift toch te installeren, kan nefaste gevolgen hebben voor de dagelijkse werking van het internaat.
- Een intern met gedragsstoornissen vraagt zoveel individuele aandacht en begeleiding dat dit druk zet op het aantal aanwezige opvoeders dat het internaat ter beschikking heeft. Een personeelstekort kan dan een element zijn dat maakt dat bepaalde aanpassingen onredelijk worden. In dat geval zal verder worden nagegaan of er andere mogelijkheden (bv. organisatorische aanpassingen) voorhanden zijn, die dat element in de afweging zo mogelijk kunnen neutraliseren of in evenwicht brengen (zie ook verder).
- De organisatorische impact van de aanpassing. Wanneer een aanpassing in een normaal organisatorisch kader past, dient ze als redelijk beschouwd te worden. Ook wanneer een aanpassing de algemene organisatie niet op duurzame wijze verstoort, dient ze als redelijk bestempeld te worden. Dat is concreet niet het geval indien de aanpassing de organisatie van het internaat overmatig belast. Van een internaat kan wel verwacht worden dat het voldoende inspanningen levert om de nodige aanpassingen te doen en dat het actief mee op zoek gaat naar oplossingen en desgevallend tegenvoorstellen doet die wel redelijk zijn.
- De te verwachten frequentie en duur van het gebruik van de aanpassing door personen met een handicap. Naarmate een aanpassing vaker gebruikt wordt, dient zij sneller als redelijk beschouwd te worden. Naarmate een aanpassing duurzamer is, dient zij sneller als redelijk beschouwd te worden. Ook naarmate meerdere personen met een handicap van een aanpassing gebruik maken of potentieel gebruik zullen maken, dient zij sneller als redelijk beschouwd te worden.

Ter illustratie:

- De aanschaf van dyslexiesoftware is een eenmalige kost, maar de software kan voor meerdere internen van nut zijn.

- Het visualiseren van afspraken, bv. d.m.v. pictogrammen of stappenplannen rond studiemateriaal, dagorde, kamerorde ..., is een relatief kleine investering, maar kan een grote hulp betekenen voor internen met o.a. ADHD⁵, ASS⁶, ...
- De impact van de aanpassing op de levenskwaliteit van (een) daadwerkelijke of potentiële gebruiker(s) met een handicap. Een eerder beperkte kwantitatieve maar grote kwalitatieve impact doet de balans naar het redelijke overslaan.
- De impact van de aanpassing op de omgeving en op andere gebruikers. Zo kunnen aanpassingen een positief effect hebben op de gebruiksvriendelijkheid voor alle (of meer) gebruikers. Hoe meer er sprake is van een dergelijk positief effect, hoe sneller een aanpassing als redelijk dient beschouwd te worden.

Ter illustratie: de installatie van een lift is niet alleen bruikbaar voor rolstoelgebruikers, maar kan bijvoorbeeld ook nuttig zijn voor andere internen en personeelsleden die (tijdelijk) moeilijk te been zijn.

Een redelijke aanpassing voor één intern kan op die manier evolueren naar een voordeel voor alle andere internen (= “benefit for all”). In deze context wordt ook weleens “Universeel ontwerp” genoemd. Dit is een centraal begrip in het VN-Verdrag en wordt gedefinieerd als het *“ontwerpen van producten, omgevingen, programma’s en diensten die door iedereen in de ruimst mogelijke zin gebruikt kunnen worden zonder dat een aanpassing of een speciaal ontwerp nodig is. ‘‘Universeel ontwerp’’ omvat tevens ondersteunende middelen voor specifieke groepen van personen met een handicap, indien die nodig zijn.”* De laatste zin illustreert dat er sprake is van een wisselwerking tussen universeel ontwerp (voor iedereen) en redelijke aanpassingen (voor een beperkt aantal personen). Het concept van universeel ontwerp doet geen afbreuk aan de noodzaak van individuele aanpassingen in bepaalde situaties.

Ter illustratie:

- Een kastje of een opbergdoos waarin een intern al zijn studiemateriaal kan verzamelen zodat hij steeds alles bij zich heeft in de studieruimte, kan een bijzondere hulp zijn voor internen met ASS. Bovendien kan deze hulp voor andere internen evengoed nuttig zijn.
- Internen met leerstoornissen kunnen er baat bij hebben om in een afzonderlijke studieruimte te kunnen studeren. Deze ruimte kan ook tegelijk zijn nut bewijzen voor andere internen. De internen kunnen er elkaar ook helpen bij het inoefenen van de leerstof ed.

De impact op de omgeving kan soms ook als negatief beschouwd worden. Zo kan een erg grote belasting voor de andere internen of het personeel er soms toe leiden dat een aanpassing minder snel als redelijk wordt beschouwd.

Ter illustratie:

- Een intern die kampt met bepaalde gedragsstoornissen vertoont zodanig gedrag dat het welbevinden en/of de veiligheid van de andere internen en/of de personeelsleden in het gedrang komen.

⁵ ADH ASS staat voor een autismespectrumstoornis D staat voor een aandachtsdeficiëntie- en/of hyperactiviteitsstoornis.

⁶ ASS staat voor een autismespectrumstoornis.

- Een intern kampt met psychische problemen die de professionaliteit van het internaats-team overstijgen.

Allicht zullen de grootste uitdagingen m.b.t. de afweging van de redelijkheid van aanpassingen zich situeren op het vlak van psychische problemen en/of gedragsproblemen. Wanneer stuit de toenevende individuele aandacht voor en begeleiding van de betrokken intern, de bijkomende zorg, alle communicatie hierrond... op de grenzen van de internaatswerking? Deze afweging zal steeds, samen met alle betrokken partners, individueel worden gemaakt. In sommige gevallen zal blijken dat meer specifieke professionele hulp aangewezen is.

- Het ontbreken van gelijkwaardige alternatieven. Een aanpassing zal sneller als redelijk beschouwd worden als zij onvermijdelijk is omdat evenwaardige alternatieven ontbreken. Indien er wel gelijkwaardige alternatieven bestaan, dan is het redelijk dat het internaat kiest voor het minst ingrijpende alternatief.
- Het verzuim van voor de hand liggende of wettelijk verplichte normen. Indien de partij die tot een aanpassing verplicht is, heeft nagelaten om voor de hand liggende preventieve maatregelen of wettelijk verplichte vereisten na te komen, dient een zware aanpassing sneller als redelijk beschouwd te worden.

Bij deze beoordeling moet bovendien worden uitgegaan van een continuüm; indien de meest optimale aanpassingen disproportioneel zouden zijn, moet men bekijken of er geen minder zware aanpassingen mogelijk zijn, die tegelijk efficiënt en niet disproportioneel zijn.

Ter illustratie: het klein internaat uit het eerdere voorbeeld waarvoor de installatie van een lift de middelen overstijgt, kan andere minder ingrijpende maatregelen overwegen, zoals bv. een goedkopere traplift of een kamer op het gelijkvloers.

3.2.4 *Het recht op redelijke aanpassingen is voortdurend*

Tijdens het verblijf op het internaat van een ingeschreven intern kan gaandeweg blijken dat er aanpassingen nodig zijn of dat de aangewende maatregelen niet voldoende zijn.

In het verlengde van het vorige mag een internaat, een reeds ingeschreven kind in voorkomend geval uiteraard niet zomaar uitschrijven op basis van die (nieuwe) handicap-specifieke moeilijkheden. Het internaat heeft immers de plicht om in redelijke aanpassingen te voorzien om het verblijf van de betrokkene zoveel als mogelijk te kunnen vrijwaren. Bij gewijzigde noden of opduikende moeilijkheden *en cours de route* is (opnieuw) een interactief overleg geboden tussen alle betrokkenen teneinde samen naar oplossingen trachten te zoeken (zie punt 3.2.1).

4 **Rol van de betrokken school en het CLB?**

Zowel het internaat, de school als het CLB zetten in op de opleiding en begeleiding van leerlingen op internaat. Om een begeleiding te bieden die vertrekt vanuit een totaalbenadering van het kind is het wenselijk om de zorg voor de internen op elkaar af te stemmen. Een engagementsverklaring⁷ van Katholiek Onderwijs Vlaanderen en VCLB beoogt scholen, internaten en de CLB's actief te sensibiliseren tot een samenwerking vanuit de gemeenschappelijke verantwoordelijkheid in de zorg voor kinderen en jongeren.

⁷ <http://www.internaat.be/>

Ook bij het zoeken naar aanpassingen voor internen met een handicap is een dergelijke sfeer van warme collegialiteit en professionele kruisbestuiving van belang. Immers, wat werkt in een internaat, kan ook nuttig zijn voor het functioneren van de intern in de school, en omgekeerd.

5 Wat bij onenigheid?

Meestal zullen het internaat en de intern en zijn ouders erin slagen om tot afspraken te komen waarin iedereen zich kan vinden. Ook de betrokkenheid van het CLB kan daar eventueel toe bijdragen (zie eerder punt 4). Dit neemt niet weg dat dit in een beperkt aantal situaties niet zal lukken.

Indien na verschillende overlegmomenten er nog steeds geen consensus is, kunnen de ouders zich richten tot een instantie die kan bemiddelen (bv. het interfederaal gelijkheidscentrum). Indien ook dat niet tot een oplossing leidt, zal in een beperkt aantal gevallen niet voorkomen kunnen worden dat ouders gerechtelijke stappen ondernemen. De verwachting is dat zich op deze manier een casuïstiek zal aftekenen over welke redelijke aanpassingen wel en welke niet als disproportioneel zullen worden beschouwd. Los van de inhoudelijke afwegingen zal het internaat moeten kunnen aantonen dat het voldoende inspanningen heeft geleverd om samen met de ouders en de intern tot een oplossing te komen.

6 Teksten ter inspiratie

Voor wie meer wil lezen over thema's als zorg en redelijke aanpassingen:

- Uitgangspunten voor een kansrijk en zorgbreed onderwijs voor alle kinderen en jongeren. Recht doen aan verschillen tussen leerlingen (2013-12-17)
- Visie op universal design for learning (UDL) en redelijke aanpassingen (2014-06-26)
- Toelichting bij het decreet betreffende maatregelen voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften (M-decreet) (2014-01-16)